

STUDIES OF THE OTTOMAN DOMAIN

Cilt: 7 Sayı: 13 Ağustos 2017

ISSN: 2147-5210

DOI Number: 10.19039/sotod.2017.65

Geliş Tarihi/Received: 02.08.2017

Kabul Tarihi/Accepted: 18.08.2017

PAYİTAHT (İSTANBUL) ASKERİ İDADİSİ'NDE ÖĞRENCİLER VE METROPOLDEKİ EĞİTİM STANDARDI¹ (1838-1915)

PUPILS IN THE MILITARY HIGH SCHOOL OF THE THRONE (ISTANBUL) AND THE LEVEL OF THE EDUCATION IN METROPOLIS (1838-1915)

Mehmet Yavuz ERLER²

Öz

Osmanlı Devleti düzenli bir eğitim sürecinden geçerek yetişen komuta kademesine, çağdaşı olan Batılı devletleri takiben XIX. Yy da başlamıştır. Başlangıçta askeri sıbyan (ilkokul) mektepleri zamanla askeri rüştiye (ortaokul) ve askeri idadi (lise) aşamaları ile zenginleştirilmiştir. Payitaht kenti olan İstanbul'da açılan askeri eğitim veren kurumlar zamanla Osmanlı coğrafyasının bütününe yayılmıştır. İstanbul'da ilk açılan askeri okullara devam edenler çoğunlukla İstanbul'da ikamet eden ailelerin çocukları olmuştur. Ancak 1860 sonrasında Osmanlı Devleti'nin değişik coğrafyalarında açılan askeri Rüştiye Mektepleri ilk mezunlarını vermeye başlamışlar ve idadi (lise) düzeyindeki eğitimlerini devam ettirebilmek amacıyla İstanbul'a gelmeye başlamışlardır. Bu durum Payitaht Askeri İdadisindeki öğrenci portresini de değiştirmiştir. Çalışmamızda Kuleli Askeri İdadisi'nde okuyan öğrenci portresinin değişimi incelenecektir. Ayrıca Askeri Okuldaki öğrencilerin eğitim dışındaki yaşantı, okulun sunduğu imkânlar, alışkanlık ve bir başkentte okuyan öğrencinin başkentten imkânlarından ne oranda etkilendiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kuleli, Sıbyan, Rüştiye, İdadi, Eğitim, Ordu

Abstract

Ottoman State started to apply the contemporarily trained commander of chiefs' regime along with the western countries of his time in XIX th century. The military pupil schools at the beginning of Ottoman modernization witnessed secondary school education in time and enriched with the addition of high military school complexes. As time goes by these military schools and its' schedule spreads all over the Ottoman geography. The candidates of primarily opened military schools were all the kids of these families who were residents of Istanbul. However the graduates of suburb military pupil schools released out its first students after 1860 for the military high school and thus the military pupil school graduates, all over the country started to flow to Istanbul so that of having registered themselves in to the only military high school of the state. This happened to change the vision of the military high school comparing with the previous candidates background. In this study these change, whose suburb or urban pupils will be scrutinized. Meanwhile we will examine how far the military high school of the throne in Istanbul provides education and in or outside life to the candidates whose from either suburb or urban.

¹ Bu çalışma 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi'nde sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir. Bkz. 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri I İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Buluşma Noktası Olarak İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2011, Birinci Baskı, ss.489-527.

² Prof. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, myerler@omu.edu.tr

Keywords: Kuleli, Sıbyan (Public School), Rüştiye (Secondary School), İdadi (High School), Education, Military

Osmanlı Ordusu, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren önemli roller üstlenmiştir. Bu nedendir ki çağın gerektirdiği modern savaş eğitimi ve donanımına yönelik uygulamalar devlet adamlarının, devletin bekası noktasında önceliğini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti son yüzyılına girerken çağdaşı olan batılı devletlerle askeri alanda da rekabet halindeydi. Bu rekabetin gereklerini yerine getirmek için yöneticiler batıda oluşan askeri alandaki modernleşme sürecinin takip edilmesini ülke yönetiminin öncelikleri arasında kabul etmekteydiler. Osmanlı ve Batılı Devletler arasında yoğunlaşarak etkinliğini devam ettiren savaş eğitimi alanındaki gelişmeler belirli başlıklar altında arşiv kaynaklarının verileri doğrultusunda ele alınacaktır.

1. MODERN ASKERİ EĞİTİM VE OSMANLI

Savaş sanatına yönelik savaş eğitimi öteden beri var olagelen bağımsızlığın güvencesi, doğal bir gereklilik idi. Osmanlı kuruluş dönemi savaşlarında elde edilen başarıların çekirdeğini, savaş sanatında doğuştan yetenekli ve savaş alanlarında bulunmuşluğu ile de deneyimli personel oluşturmaktaydı. Bununla birlikte Osmanlı Macar seferlerinde savaş alanında eğitimli bürokratlarında yer aldığı tespit edilmiştir (Finkel 1988: 31). İlerleyen süreç içerisinde değişen silah teknolojisine paralel olarak birliklerin savaş anında sevk ve idaresi de farklılaştı (Arif: 402). Osmanlı Devleti silah endüstrisini, ordu ihtiyacının tümünü karşılayacak düzeyde geliştirememiş olmasına rağmen dış alımlarla ya da dış kaynaklı uzmanlarla çağın askeri teknolojik gerekliliğini takip etmeyi sürdürdü (Deligönül 1982: 49). Dış alımlarla temin edilen devrin teknolojik silahları, onu kullanacak er ve erbaşların eğitimi zorunluluğunu da beraberine getirdi (Arif: 402, 422). Osmanlı idari mekanizmasının askeri personelin yeniden yapılanması ve devrin teknolojik gerekliliklerine uygun bir şekilde eğitilmesini sağlamaya yönelik devrim niteliğinde çalışmalara imza attığını belirtmek gerekir. Osmanlıya kimi zaman rakip kimi zaman müttefik olan bazı Çarlık ya da İmparatorlukların geliştirdiği ateşli silahların savaş alanlarında kullanımlarıyla ilgili savaş taktikleri yine bu devletlerden temin edilen askeri uzmanlar vasıtasıyla öğrenilmeye çalışıldı. III. Selim devrinde kurulan “Kışla-yı Hümayun” da Osmanlı, devrin gelişmiş silahlarını kullanabilecek bir ordu çekirdeği oluşturmaya çalıştı. Ancak

II. Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağının halli ve oluşan kuvvet boşluğunu dolduracak yeni bir yapının oluşturulmasında yaşanan zaman kaybı, ciddi bir krizi de beraberinde getirdi. Fransa tarafından devrin gelişmiş silahları ve eğitimi ile yeniden düzenlenen Osmanlı Mısır Hıdivinin köylülerden oluşturduğu ordusu, Osmanlı'ya Suriye ve Kütahya'da ağır bir yenilgi tattırdı. II. Mahmut, “Denize düşen, Yılanı sarılır” özdeyişiyle birlikte Rus Çarlığına yardım çağrısında bulundu. Rus Çarlığının İstanbul’u bu asi Mısır valisinin şerrinden kurtarmak için gerçekleştirdiği askeri yardım jesti etkili oldu ve Hıdivin oğlu İbrahim Paşa, Osmanlının onurunu örselemiş olarak askeri birliklerini geri çekti (Altundağ 1988: 60–65). Osmanlının ihtişamını küçük düşüren bu olay idareci zümrenin askeri gelişmeyi, öncelikler listesinin başına eklemesine neden oldu. II. Mahmut biraz geç kalmakla beraber kaçan treni yakalamaya çalıştı. III. Selim döneminde başlatılan askeri yapılanma çalışmaları yeniden uygulanmaya konuldu. Ancak Sarayın siyasal iktidarına yönelik en etkili müdahaleler ordu vasıtasıyla yapılmıştı. Bu önyargılı endişe, nitelikli askeri personelin Payitahta olan sadakatini askeri eğitim süreci içinde oluşturmayı hedefleyen müfredatlarla giderilmeye çalışıldı. Payitahtın etkin bir ordu oluşturmadaki önceliği, laik ve çağdaş eğitimden çok Saltanata ve onun temsil ettiği rejime sadakatli bir askeri kumanda sistemini elde etmeye yönelikti. Gerçekte ordu çekirdeklerini devrin silah teknolojisine göre yeniden tasarlayan devletlerinde askeri eğitimde önceliği, yönetici zümreye karşı eğitim sürecinde oluşturulması planlanan liyakatti.

Osmanlı askeri okullarında başlatılan yeniden yapılanma daha bilinçli ve detaylı hale getirildi. Oluşturulan ders programları ve onları uygulayacak eğitmen ve idareciler öz kaynaklar kullanılarak giderilmeye çalışıldı. Bununla birlikte batılı devletlerde yakın takibe alındı. Askeri savaş sistemlerinin öğrenilmesi amacıyla Osmanlı askeri personeli, yurt dışında askeri teknolojide gelişmiş çeşitli ülke başkentlerine eğitime yollandı. Yurt dışındaki askeri okullar bünyesine yollanan subay ve Harbiyeli öğrenciler yeni deneyim ve fikirlerle ülkelerine döndüler. Ne var ki, kemikleşmiş umursamazlık ve öz kaynakların düşüncesizce harcanması geleneği burada da kendini hissettirdi. Askeri eğitim amacıyla gönderilen subaylardan askeri eğitim kurumlarında yararlanılması beklenirken, değişen sultanlar ve askeri yöneticiler nedeniyle planlanan yapılanmada aksamalar yaşanmaya başladı. Yurt dışında eğitim almış subaylar eğitim kurumları yerine kırsaldaki kıtalara sevk edildiklerinden elde ettikleri bilgi donanımını yeni nesillere kazandırma haklarından mahrum bırakıldılar (Esat 1896: 19).

Askeri personelin eğitimi konusunda doğrudan yabancı uzmanlardan yararlanılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Askeri eğitim amaçlı olarak yurt dışına gönderilen subay kadrosunun ilk defa Viyana'ya yönlendirildikleri belirlenmiştir. Bu durum II. Mahmut devrindeki diplomatik ilişkilerinde hangi ülke ile daha üst düzeyde olduğu gerçeğini belirginleştirir. Askeri personeline eğitim alacakları Viyana'ya gelişlerinin sağlanması için kılavuzluk etmek üzere bizzat Avusturya İmparatoru tarafından Viyana'dan topçu Miralayı Havzelab görevlendirilmiştir. Avusturyalı Miralay, sarayda Sultanla buluşmuş ve emrine verilen Osmanlı askeri personeline Viyana'ya kadar eşlik etmiştir (Esat 1896: 20, 24). Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılması amacıyla getirilen yabancı askeri eğitmenlerin Osmanlı askeri eğitim kurumlarında hizmet verdikleri görülür. İspanyol ressamından Mösyö Şirans'ın 1838 yılında Harp okullarında ders verdiği belirtilmektedir (Esat 1896: 26). Ancak gerek yurtdışın gönderilen askeri personel gerekse yurt dışından Osmanlı eğitim kurumlarına gelen askeri teknik uzmanların karşılaştıkları lisan problemi nedeniyle eğitim sürecinden beklenen verimlilik gereğince alınamamıştır. Abdülmecit devrinde lisan sorunu yapılan ikili anlaşmalara yansımıştır. Yurt dışından askeri okullar için getirilen askeri uzmanlar buldukları ülkelerin asil tabakasına mensup kişiler arasından seçilmekteydi. Yabancı uyruklu eğitmen kadronun getirilmesi için Sultan Abdülmecit Fransa Kralı Lui Filip ile Prusya İmparatoru IV. Frederik Kilyom ile yazışmalarda bulunarak bu konuda onaylarını almıştır (Esat 1896: 43). İlk defa Abdülmecit döneminde askeri eğitim amaçlı getirilen bu uzmanlardan bazı şartları yerine getirmeler istenmiştir. Yabancı askeri uzmanlarla kontrat düzenlenerek, eğitmenlerin Osmanlıca öğrenmeleri şarta bağlanmıştır. Yabancı uzmanlara Osmanlıca öğretmek üzere bir de personel tahsis edilmiştir. Ancak yabancı uyruklu eğitmenler, yerleştirildikleri dairelerde kendi maaşları ile Osmanlıca hocaları tutup okul eğitime açılana kadar Osmanlıca öğrenmeye çalışmışlar ancak başarısız olmuşlardır (Esat 1896: 44). Askeri okulların eğitime başlamasına birkaç ay kala İstanbul'a gelmiş bulunan Mösyö Many, Majino, Dubrovil ve Molinofestge; Osmanlı Eğitim Bakanı Emin Paşa'nın başkanlığında müfredat programları ve ders saatlerinin belirlenmesinde hizmet vermişlerdir (Esat 1896: 46). Fransız askeri eğitim sistemini yakından takip etme düşüncesinde olan Payitaht, 1859 yılında Cemil Paşanın gayretleriyle Paris'te Osmanlı Devletine ait bir askeri okul açmıştır. Paris'in dışında bulunan Kranl bölgesinde Viyola sokağında kiralanan bir evin kapısına "Mekteb-i Osmanî" ve bir de tuğra konularak

açılan okul Osmanlı subaylarına burada Fransızca ve Fransız Askeri Akademilerinde askeri teknikler konusunda ders alacak olanlara gerekli ön eğitimi vermeye yönelik olarak düzenlenmişti. Bu okul 1874 yılında satılmış ve elde edilen gelirle Askeri Okulların bir bölümü inşa edilmiştir (Esat 1896: 66–72).

Osmanlı Devletinde 1845 yılında oluşturulan “Meclis-i Maarif-i Muvakkat”, Sultan Abdülmecit’in başkanlığında devrin çağdaşı bir askeri eğitim için Osmanlı ordusunda gerekli olan yapılanmaya ilişkin kararlar aldı (Akyıldız 1993: 194). Meclisin almış olduğu kararlar 1845 yılında Takvim-i Vekayi’de yayınlanarak kamuya duyuruldu (Esat 1896: 40). Meclisin aldığı kararlar gereğince; askeri liselere alınacak adayların sınavlara tabi tutulmaları, sadece asker çocuklarının değil kökeni belli, temiz ahlak sahibi Osmanlı vatandaşları çocuklarının da askeri eğitime katılımları sağlandı. Başlangıçta askeri liselerin eğitim süreci beş yıl olarak belirlendi (Çam 1991: 86). Ülke genelinde açılması tasarlanan askeri lise sayısı da on iki olarak kararlaştırıldı. Ordu merkezlerinin bulunduğu vilayetlerde ve İstanbul’da açılması kararlaştırılan askeri liseler; başlangıçta belirlenen on iki adet askeri lise kıstasına ulaşamadı. Bu nedendir ki 1845–1875 yılları arasında yalnızca Harbiye İdadisi (İstanbul), Bursa, Edirne, Manastır, Şam, Erzurum ve Bağdat askeri liseleri eğitime açılabilmiştir (Esat 1896: 166). Payitahtın göz bebeği olarak açılan Harbiye İdadisi’ne 1845 yılında 1.262 öğrenci kayıt yaptırmıştı (Esat 1896: 6–10, 166). İstanbul’da açılan ve Mekatib-i Harbiye’ye bağlı olan Harbiye İdadisi’nin adı, olası karışıklığı engellemek için bir müddet sonra “Dersaadet Mekatip-i Askeriye-i İdadi-i Şahane” olarak değiştirildi (Esat 1896: 39).

İstanbul’da açılan Harbiye İdadisi’ne yönelik yoğun ilgi ve kayıt kısa sürede Mekatib-i Harbiye binalarının yetersiz kalmasına yol açtı. Bu nedenle daha 1844-45’de Harbiye İdadisi’nde mekân yetersizliği nedeniyle yerleştirilemeyen askeri lise öğrencilerinin bir kısmı Dolmabahçe’de bulunan Çinili Köşk ile Maçka ve Kuleli Kışlası’nda bulunan binalara nakledildi (Esat 1896: 48). Çinili Köşke yönlendirilen Mekatib-i Harbiye lise (idadi) öğrencileri, 20–28 kişilik sınıflarda eğitim görmekteydiler. Bu rakam muhtemelen Kuleli içinde geçerliydi. Ayrıca 1844–46 yıllarına ait bazı veriler Çinili Köşkte dört yıllık eğitimin bütün aşamalarında kayıtlı öğrenciler olduğunu kanıtlamaktadır. Bu durum 1846 yılında artan askeri lise (idadi) öğrencilerinin neden Harbiye deki Mekatib-i Harbiye’nin yanı sıra askeri birliklere ait bulunan bazı uygun binalara nakledildikleri sorusuna da cevap oluşturur (Esat 1896: 48). Kulelide eğitimin 1846 yılında başladığı anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili bir

kayıttaki şu ibareler bu tespitimizi doğrulamaktadır: “ Kulelide Mektebin güşadı; Teşrin-i Evvel 1262 idi”. Kulelide askeri lise (Mekatib-i İdadi-i Şahane) öğrencileri için 1846 yılında, oluşturulan dokuz adet “şakirdan odasında” yaklaşık 224 öğrenci eğitim almaktaydı (Erler 2004: 4–6). Kulelide bulunan şakirdan odalarının badanasıda resmi yazışmalara konu olmuştur (Kuleli Askeri Lisesi Arşivi (KALA), İlmühaber Defteri, 1262 H. : 34). Kulelide 1846 yılında eğitim alan öğrencilerin sınıflara dağılımları ise oldukça sıhhsiz yapılmıştır. Birinci sınıfta; 29, ikinci sınıfta; 49, üçüncü sınıfta; 33 ve dördüncü sınıfta; 115 askeri lise öğrencisi kayıtlıydı. Toplam olarak 226 öğrenciye ulaşan bu öğrenci sayısı hazırlık sınıfında bulunanları içermez (KALA, Maaş ve Tenvirat Defteri, Eylöl 1262: 1).

Kırım Savaşı (1853–1856), askeri eğitim açısında başlatılan yapılaşmayı bir müddet geciktirdi. Askeri Lise eğitimi veren Mekatib-i Harbiye ve Maçka İdadisi binalarına 1853 yılında müttefik Fransız piyadeleri yerleştirildi. Bu arada Kuleli binalarında müttefik İngiliz askerleri konuşlandırıldı. Harbiye, Maçka ve Kulelide bulunan askeri lise öğrencileri Üsküdar’da bulunan Yeni Mahallede yer alan Mahalle (Halk) Mekteplerine yerleştirildiler (Esat 1896: 62). Kırım Savaşı sonrasında müttefik askerlerin konuşlandırıldıkları Harbiye, Maçka ve Kulelide bulunan askeri binalardan ayrılışları esnasında yani 1856 yılında, bazı binalar ihmal ve kaza nedeniyle yandı. Bu yangınlar sonrasında Kuleli Kışla-yı Hümayunu’nda yeni binalar inşa edilerek kapsadığı alan ve bina kapasitesi geliştirildi (Erler 2004: 1–150). Harbiye İdadisi, Maçka ve Çinili Köşk’te bulunan askeri lise öğrencileri, gerçekleştirilen yeni inşaatlarla kapasitesini ve imkânlarını geliştiren Kuleliye 1872 yılında nakledildiler. Böylelikle İstanbul’da eğitim gören “Dersaadet Mekatib-i İdadiye-i Askeriye” adıyla anılan ve değişik askeri karargâhlar bünyesinde eğitim gören askeri lise öğrencileri, 1872 yılından sonra Kulelide bir çatı altında toplandılar. Böylelikle İstanbul’da eğitim gören askeri lise öğrencileri, yeni mekânları dikkate alınarak 1872 sonrasındaki resmi evraklarda “Kuleli İdadisi” şeklinde tanımlanmaya başlayan okulda eğitimlerini sürdürmüşlerdir (Esat 1896: 172).

Askeri eğitimin lise düzeyinden önce başlatılmasını ön gören yapılanma 1867’de yürürlüğe girdi. Öncelikle Avrupa’daki askeri okullarda başlatılan bu uygulamayı, Osmanlı’da takip etmede ısrarlı olmuştur. Böylelikle askeri liselere (idadi) ilave olarak askeri ilkokul (sıbyan) ve askeri ortaokulların (rüştüye), yeni eğitim sistemi içinde devreye sokulması daha 1867’de planlanmıştı (Esat 1896: 101). Ancak tasarlanan bu

yeni yapılanma için istenilen sürede bir türlü mali kaynak oluşturulamadı. Beklenen çözüm için, 1856 yılında Paris'te kurulan “Mekteb-i Osmanî” binası ve arsaları 1874'de satıldı. Elde edilen gelire askeri ortaokulların önemli bir bölümünün eğitim binası ve masrafı giderildi. Bu aşamada 1875 yılında ülke genelinde otuz adet askeri ortaokul açıldı. Bunlardan yalnızca dokuzu İstanbul'da yer almaktaydı (Esat 1896: 66–72). İstanbul merkezinde yer alan askeri ortaokullardan (rüştiye) birisi de (Kuleli İdadisi) bünyesinde teşkil edildi. Kuleli İdadisine ait olan ve görkemli binalarla genişletilen eğitim sahası, zamanla “askeri sıbyan” ve “aşiret mektepleri” adı altında yeni uygulamalara barınaklık etti (Erlar 2004: 1–150). Özellikle II. Abdülhamit devrinde kurulan Hamidiye Süvari Birliğini oluşturan Anadolu'daki Kürt, Türkmen ve Arap aşiretlerinin çocuklarının birer subay olarak yetişmelerini sağlamak üzere 1890'lı yıllarda Aşiret Mektepleri (Mekatib-i Aşairin) kurulmuştur (Shaw 1983 (II. Cilt): 300).

2. KULELİ ÖĞRENCİLERİ VE SOSYAL SINIFIN GENEL TEMSİLİ

Kuleli İdadisi olarak anılacak olan Kuleli Süvari Kışlası binaları daha 1846 yılından itibaren askeri lise öğrencilerine ev sahipliği yapmaya başlamıştı. Kuleli askeri kışlasında eğitimine devam edecek olan Dersaadet Mekatib-i İdadiye-i Şahane öğrencileri için “şakirdan odaları” adı altında dokuz oda tahsis edilmiş ve sıvaları ile taban tahtaları 1846 yılında yenilenmişti (KALA, İlmühaber Defteri, 1262 H. : 34). Ayrıca Dersaadet Mekteb-i İdadiye-i Şahane (Mekatib-i Harbiye), öğrencilerinden Kuleli Kışlasına taşınan subay adayları için bir de mutfak oluşturularak ikisi büyük ikisi de küçük toplam dört kazanda yemekleri pişirilmeye başlanmıştı (KALA, İlmühaber Defteri, 1263 H. : 40). Bu arada lise öğrencilerine borcu olan zabitanlara dair de bazı resmi kayıtlara ulaşılmıştır (KALA, İlmühaber Defteri, 1262 H. : 40). Bu durum askeri lise öğrencilerinin komutanlarına borç para verebilecek düzeyde bir gelire sahip aileleri olduğunu kanıtlar. O halde İstanbul'da yer alan askeri okula ilk kayıt yaptıran öğrenci velilerinin hatırı sayılır bir sosyal sınıftan geldiklerini iddia etmek yersiz olmayacaktır.

Kuleli adı altında aynı mekânda eğitim-öğretim hizmeti veren birden fazla kuruluşun mevcudiyeti tespit edilmiştir. Kuleli Aşiret Mektebi, Kuleli İptidaisi, Kuleli Rüşdiyesi ve Kuleli İdadisi 1917–1918 tarihleri esnasında Kuleli arazisi üzerinde yer alan askeri öğrenci yetiştirme amaçlı kuruluşlardan tespit edebildiklerimizdir. Kuleli arazisi üzerinde bulunan Mekteb-i Harbiye Müdüriyeti Ocak 1922 tarihinde Halıcıoğlu'nda bulunan Mühendishane-i Berr-i Hümayun'a nakledilene kadar idari

işlemlerini Kuleli karargâhından yönlendirmiştir (İkdam, 5 Kanun-u Sani 1336). Kuleli Aşiret Mektebi, taşradan gelen aşiret ileri gelenlerinin çocuklarına ilkokul düzeyinde eğitim veren bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuleli Rüştiyesi ise 1875 tarihinden itibaren devlet genelinde eğitim veren bir kurum olarak belirlenmiştir (Artuç 1993: 20). Devlet genelinde rüştiyelerin sayısı 1907’de yirmi beşe ulaşmıştı (Yolalıcı 1999: 73–76). Modern anlamda Kuleli de İdadinin mevcudiyeti ise 1872’den sonraki dönemlere rastlamaktadır. Kuleli idaresi, 1878 tarihinde Okul Müdüriyeti’nin telgraf hattı ile diğer askeri birimlerine bağlanmış olması nedeniyle merkezi otoritenin emirlerini kısa sürede edinebilme imkânına kavuşmuştu. 1878 tarihinde Kuleli Kışla-yı Hümayunu adı ile adlandırılan binaların telgraf hatları vasıtasıyla Anadolu Hisarı, Rumeli Hisarı, Arnavutköy Karakolhanesi, Taşkışla Hümayunu, Beyoğlu Telgraf Merkezi, Dersa’adet Merkezi, Unkapanı, Daire-i Celile-i Askeri, Davud Paşa Kışla-yı Hümayunu ile bağlantı halinde idi (BOA., A.MKT.NZD., Dosya No.1475, Gömlek No.27, 1 Eylül 1296). Telgraf hattının 1919–1920 yılında Kuva-yı Milliye ile ilgili irtibatın temini için kullanılmış olma ihtimalide akıllardan uzak tutulmamalıdır. Kulelinin merkezi idare tarafından doğrudan ve kısa süre zarfında denetlenebilmesi Osmanlı Devleti’nin uluslar arası politikası doğrultusunda okulu değerlendirmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir. Tunus, Trablus-garp ve Afganistan da bulunan Osmanlı taraftarlarının talepleri doğrultusunda, askerlik eğitimi için, Kuleli İdadisi uygun görülmüştür.

1918 yılında Tunus halkından harp nedeniyle İstanbul’a göç eden ailelerin çocukları Kuleli İdadisine öğrenci olarak kabul edilmişlerdi. Tunuslu öğrencilerin Okul İdaresi’nden, memleketlerine geri dönen aileleri ile haberleşmeleri yönünde, talepleri de olmaktaydı. Öğrencilerin 1918 tarihinde Meclis-i Vükela’ya sunmuş oldukları dilekçeleri taleplerinin özünü belirginleştirmektedir:

“Tunus ehalisinden olub bidayet-i harbde Dersaadete gelerek Kuleli İdadi-i Askerisi mektebine kabul edildiklerinden ve ahval-i hazire dolayısıyla Tunus da ki aileleriyle muhabere edememelerine mebni düçar-ı muzayaka olduklarından bahisle ya kendilerine bir mikdar maaş tahsisi yahud memleketlerine iadeleri istidasıyla bu gibilerden bazıları müracaat etdiklerinden ve Afganistan ümerasından Şehid Hasan Han’ın Kara Hisarda bulunan mahdumu canibinden dahi yine bu yolda istinafta bulunulduğundan ve Harbiye bütcesinde o misillü masarif için karşuluk olmadığı bi’l-

muhabere anlaşıldığından bahs ile bazı ifadeyi havi Hariciye Nezareti'nden gönderilen tezkire okundu”.

Şeklinde düşülen kayıt; okulda bulunan Tunus ve Afganistanlı öğrencilerin varlığını kanıtlamaktadır (BOA., Meclis-i Vükelâ Mazbataları (M.V.), 24 Kanun-u Evvel 1334). 1915 tarihinde yine Kuleliye bağlı olarak hizmet vermekte bulunan “Kandilli Mekâtib-i Askeriyesi'nde” Trablusgarb ve Bingazi'den gelen aşiret çocuklarına askeri eğitim verilerek İtalyan işgali altında bulunan ülkelere geri gönderilmekteydi. Muhtemelen bugünkü Libya topraklarından Kuleli'ye gelerek eğitim alan çocuklar, Osmanlı devrinde saygın kabul edilen ailelerin evlatları olmalıdır.

Kuleli arazisi üzerinde eğitim-öğretim hizmeti veren diğer kuruluşları da şu şekil de sıralamak mümkündür: Mekteb-i İdadi-i Tıbbiye-i Şahane, Musıka-yı Hümayun Mektebi, Dersaadet Baytar Mektebi. Ayrıca, eğitim-öğretim birimlerine hizmet vermekle mükellef kütüphane, hastane, eczane, hamam, çamaşırhane, silahhane, yemekhane ve yatakhane mevcuttu. Hizmet vermekle mükellef bu birimlerin görevlileri sivil memurlardı. Okuldaki inşaat faaliyetleri de sivil şirketlere ihale ile verilir Okul Komutanlığı'na inşaat faaliyetleri denetlendikten sonra Payitahta bilgi aktarılırdı.

2.1. Kuleli'de Öğrenci Kayıtları

Askeri Liselerde, kazandırılması tasarlanılan eğitimin üzerinde uygulanacağı öğrencilerin sosyal ve ekonomik açıdan sağlıklı bir analizi, eğitimin başarısını değerlendirmemizde önemli bir ölçüt olarak ele alınmıştır. İstanbul askeri lisesinde (idadi) okuyacak öğrencilerin ilk kayıtları Mekâtib-i Harbiye bünyesinde yapılmıştır. Kayıt yaptıran çok sayıda öğrencinin bir bölümü 1845-1846'da Çinili Köşk, Maçka ve Kuleli binalarına yerleştirilmekle beraber kayıt defterleri Mekâtib-i Harbiye (Harbiye Kışlası) de tutulmaya devam edilmiştir. Bu uygulama ilk defa Kuleli bünyesinde 1851'de tutulan öğrenci kayıtlarıyla değişmiştir. Askeri lise (idadi) öğrencilerine ait olan 18 Ağustos 1851 tarihli kayıt defteri, öğrenci velilerinin sosyal konumlarına ait bazı veriler içerir. Öğrenci kayıt defterinde sistematik olarak; öğrencinin varsa baba adı (yetimlerde bulunmaktaydı, özellikle şehit çocuklarının okula kayıt hakkı vardı), biliniyorsa doğum yeri (bazı yetim ve sahipsiz çocukların doğum yerleri de bilinmeyenler arasındaydı), ve yaşı kaydedilmiştir. Kayıt defterinden elde ettiğimiz veriler, doğum yerleri dikkate alınarak tabloya dönüştürülmüştür. Böylelikle Kulelide

eğitim gören öğrencilerin, okul içinde hangi oranda şehir ya da taşra kültürünü oluşturdukları belirlenmiş olacaktır. Kuleli askeri lisesine dâhil olan İstanbullu öğrenciler çoğunlukta olduğundan bunlar ayrıca semt isimleri dikkate alınarak tarafımızca tasnife tabi tutulmuşlardır. Böylelikle İstanbul semtlerinden çoğunlukla hangilerinin askerliğe meyilli ve Payitahta karşı liyakatli olduğu ortaya çıkarılmış olacaktır.

İstanbul lu olup ta Kulelide kayıt yaptıran öğrencileri iki başlık altında değerlendirmek zorunlu olmuştur. Çünkü Avrupa ve Anadolu yakasındaki semtlerin ayrı bir şekilde belirtilmesi gerekir. Öncelikli olarak sarayın bulunduğu Avrupa yakasından ne oranda katılımın olduğunun tespiti önem içermektedir. Sarayla bağlantı ya da saraya sadakatin yoğunluğu bu şekilde belirlenmiş olacaktır. Anadolu yakasında da saraya ya da orduya yakınlığı olan öğrencilerinde tespiti ayrıca elzemdir. İstanbul'un Avrupa yakasındaki semtlerinden 1851 yılında Kulelide bulunduğunu tespit ettiğimiz Mekatib-i İdadiye öğrencileri; Çemberli taş, Cerrahpaşa, Fındıklı, Beyazıt, Mevlevihane, Dolmabahçe, Hoca paşa, Vezneciler, Sultanahmet, Eyüp, Beşiktaş, Aksaray, Samatya, Alaca hamam, Kabasakal, Müftü hamamı, Süleymaniye, Sultan selim, Akbıyık, Asitane ve Bosna semtlerinden gelerek kayıt yaptırmışlardır (KALA, İlmühaber Defteri, 8 Şevval 1267: 46). Öğrenci kayıtlarına ilişkin belirlediğimiz verilerden yola çıkarak okula en çok öğrenci kayıt ettiren semtler ise sırasıyla şu şekilde tespit edilmiştir; Asitane, Aksaray ve Hoca paşa. İstanbul Avrupa yakasındaki semtlerden gelen öğrencilerin 12–16 yaş aralığına sahip oldukları tespit edilmiştir. İstanbul Avrupa yakasından Kuleli'ye kayıt edilen 30 öğrenci olduğuna dair elde ettiğimiz veriler, tespitlerimiz arasında yer almaktadır (KALA, İlmühaber Defteri, 8 Şevval 1267: 46).

İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan semtlerden gelen öğrenciler ise 1851 yılına ait kayıt defterinden şu şekilde yerleşke dağılımları belirlenmiştir; Üsküdar, Beylerbeyi, Çengelköy, Hisar ve Vefa semtleri. İstanbul Anadolu yakasından okula kayıt yaptıran on iki öğrenciden sekiz tanesinin Üsküdarlı olması yoğunluğun hangi semtte olduğunu belirlemede yardımcı olmuştur. İstanbul Anadolu yakasındaki semtlerden askeri liseye 1851 yılında kayıt edilen öğrencilerin 12–17 yaş aralığında oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca İstanbul Anadolu yakasından Kuleliye kayıt edilen 12 öğrenci olduğu belirlenmiştir (KALA, İlmühaber Defteri, 8 Şevval 1267: 46).

Kuleli binalarında eğitim gören askeri lise öğrencilerine ait kayıtlarda Osmanlı taşra vilayetlerinden katılımların olduğu anlaşılır. Bu katılımları da geniş coğrafyayı Asya Osmanlı ve Balkan Osmanlı şehirleri şeklinde gruplandırmak yerinde olacaktır (KALA, İlmühaber Defteri, 8 Şevval 1267: 46). Buna göre Asya Osmanlı şehirlerinden 1851 yılında okula kayıt yaptıran dokuz öğrenci tespit edilmiştir. Bu öğrencilerin Sivas, Çarşamba (Samsun), Trabzon, Kayseri, Bursa, Arapkir ve İhsaniye (Afyon) şehirlerinden geldikleri anlaşılmaktadır. Osmanlı Avrupa yakasından okula kayıt yaptıran sekiz öğrenci ise; Dubrovnik, Menlik (Selanik), Girit ve Filibe olduğu belirlenmiştir. Osmanlı Asya'sından okula kayıt yaptıran öğrenciler, her şehri temsilen bir ya da iki öğrenci ile belirlenmekle beraber Osmanlı Balkanlarından gelen öğrenciler çoğunlukla Girit (4 öğrenci) ve Selanik (2 öğrenci) doğumludur (KALA, İlmühaber Defteri, 8 Şevval 1267: 46). Bu öğrenci miktarını doğum yerleri dikkate alınarak değerlendirdiğimizde Kuleli Kışlası binalarında eğitim gören öğrencilerin çoğunluğunun İstanbul'un sarayında yer aldığı kısmı olan Avrupa yakasından gelenler tarafından oluşturulduğu belirlenmiştir. İstanbul Avrupa ve Asya yakası öğrencilerinin toplamda oluşturdukları 42 öğrencilik miktarları ise, öğrenci dağılımı içinde ezici bir üstünlüğün İstanbullulardan yana ağır bastığını ispatlar. Bu durum tesadüfi olmasa gerektir. Eğitimli ordunun çekirdek kadrosunu oluşturacak olan bu gençlerin saraya komşu hatta akraba olmaları rejiminde bir teminatı olarak değerlendirilmiş olmalıdır. Benzer bir dağılım tablosunu da 24 Şubat 1852'de okula kayıt yaptıran 55 öğrencilik grup için yapmak olasıdır. Öğrencilerin doğum yerlerine ait dağılımda ağırlık noktasını yine İstanbullu öğrenciler ve onların arasında da saraya komşu semtlerin yoğunluğu dikkat çeker (KALA, İlmühaber Defteri, 3 Cemazievvel 1268: 51).

Kuleli Kışlası binalarında eğitim gören subay adaylarının İstanbul merkezli ağırlıkları uzun yıllar varlığını devam ettirmiştir. Ne var ki 1864 yılında kararı alınan ancak 1874'de uygulamaya geçirilen askeri rüştiye mezunlarının Kuleli İdadisi'ndeki yoğunlaşmaları memleket dağılımlarında orantısız anlamda bir farklılığa neden olmaya başlayacaktır. Yine de her hangi bir Osmanlı şehri katılımcı öğrenci mevcudu hiçbir zaman İstanbullu öğrencilerin sayısını geçememiştir. İstanbul'dan okula kayıt yaptıran öğrencilerin yoğunluklu olarak saraya yakın semtlerden olması dikkat çeken bir başka husustur. Sultanların ilk eşleri ile cariyelerinden olan kızları ve kız kardeşlerinin çocukları çoğunlukla Asitane ve Üsküdar semtlerindeki konaklarda oturmaktadır. Saraya birinci dereceden akraba olan bu bayanların çocukları taht üzerinde her hangi bir

hakka sahip olmamakla beraber gerek devlet gerekse kamu nezdinde saygın bir konuma sahip olmakla beraber gerçekleştirdikleri evlilikler ve kocaları da sıradan kimseler değildir. Öyleyse Kuleli askeri lisesi bünyesinde eğitim gören İstanbul doğumlularının pek çoğu saraya bir şekilde akraba olan velilerin çocuklarıdır. Yine de bu iddiamızın doğruluğu için yeni belge ve bulgulara ihtiyaç vardır. Şimdilik 1851 yılına ait öğrenci kayıt listesini çalışmamızla birlikte vermekle yetineceğiz.

Kuleli bünyesinde yer alan Askeri İptidai, Rüştiye ve İdadi yönetiminin öğrenciler hakkında tuttuğu kayıtlar eğitim ve askeri tarihimize ışık tutmaktadır. Kayıtlarda öğrencilerin ailelerine ait bilgiler ordu içinde bilinçli ve titiz bir istihdam sisteminin mevcudiyetine delalet eder. Osmanlı vatandaşları arasında din, ırk ve sosyal statüko ayrımı yapılmamıştır. Kayıt defterinde karşılaştığımız şahıs kimlik bilgilerinden Osmanlı Ordusu içerisinde askeri hizmete gönüllü herkese başarılı olmak kaydıyla yer verilmekteydi. Ancak, Gayrı Müslim unsurların Osmanlı Ordusuna dâhil olmaktansa kendi milli amaçları doğrultusunda kurdukları teşkilatlara dâhil oldukları da bir gerçektir. Öğrenciler arasında yetim kalmış Rum ve Ermeni çocuklarının mevcudiyeti; devletin babalık sıfatının bir kanıtı olarak kayıtlardaki yerini almıştır (KALA, Askeri, İptidai ve Rüşdi Künye Kayıt Defteri, Defter No: 20, 1334–1337 R.). Ancak, Askeri İlkokul ve Ortaokul kayıtlarına baktığımızda Türk, Arap, Ermeni ya da Rum olsun okula kaydı yapılan çocukların babalarının, devlet hizmetinde çalışmış ve çoğunlukla bu uğurda hayatını kaybetmiş olduklarını tespit etmek mümkündür. Türk, Arap, Arnavut, Boşnak gibi Devlet içerisindeki Müslüman unsurlar arasında devlet hizmetinde çalışmış ve bu uğurda yaşamını yitirmiş insanların mevcudiyeti büyük bir oran teşkil etmektedir. Örneğin: 1908 Erzincan doğumlu olan Binbaşı Ahmet Efendi oğlu Suphi yedi yaşında iken yani 1915 yılında okula kaydını yaptırmıştı. Okul kayıt defterinde ki isminin yer aldığı bölümde şu satırı okumak mümkündür: “Pederi Sarıkamış Muharebesi’nde mecrûh olarak vefat etmiştir. Validesi ve Dayısı ber hayat olup İstanbul’da dır”. Okul Kayıt Defteri’nden tespit ettiğimiz örnekleri çoğaltmak mümkündür: Çalışmalarımız esnasında, aslen Dersaadetli olan Kara Gümrük Mahallesi’nden Salih Efendinin babası Yüzbaşı Hüseyin Efendinin Anafarta da şehit olduğunu tespit ettik. Yine şehit çocukları ile ilgili olarak elde ettiğimiz bir diğer veride; Beyrutlu Mustafa Efendinin babası Mülazım-ı Evvel Osman Efendinin, İtalyan Muharebesi’nde Trablus da şehit düştüğü anlaşılmaktadır (KALA, Askeri, İptidai ve Rüşdi Künye Kayıt Defteri, Defter No: 20, 1334–1337 R.).

Rum asıllı olan bazı öğrencilerin de babalarının asker iken vefat ettikleri anlaşılmaktadır. 1908 tarihinde doğan Halepli Corci 1918 tarihinde okula kaydedilmiştir. Babası hakkında düşünülen kayıta “Pederi Hacda asker iken fevt” ibaresi yer almıştır. Babasının ismi Beşir olan Corcinin Rum asıllı olduğu kayıt defterindeki; *Rum Patrikhanesine teslim 20 teşrin-i Sani 34* ibaresinden anlaşılmaktadır. Yine kayıt defterinde Maraş 1905 doğumlu Ali oğlu Ahmet’in salgın hastalık nedeniyle vefat eden ebeveynleri olduğunu öğrenmekteyiz. Ahmet ve kardeşi okula kaydedilmiş ancak kayıta belirtildiği üzere “Ermeni olduğundan Patrikhane tarafından alınmıştır” ibaresi ile eğitimine son verilmiştir. Bir diğer öğrenci ise 1918 senesinde okula kaydedilmiş olan Hacı oğlu Aslı han dır. Babasının altı sene evvel Amerika’ya gittiği ve hayatta olup olmadığının bilinmediği belirtilmektedir. Validesi vefat etmiş ve *kimsesi yoktur* ibaresi yazılı öğrenci, “Ermeni olduğundan Patrikhane tarafından alınmıştır.” Patrikhanenin geleceğin Türk Ordusu’nda hizmet verecek vatan evlatları hususunda oldukça uyanık olduğu, kayıt defterinde yetim kaldığı için askeri okula kaydı yapılan birçok öğrencinin ismi hizasında okuldan alındıklarına dair düşünülen şerhlerden, anlaşılmaktadır. Okul kayıt defterinde tespit edilen birkaç künye kaydının aslını belirtmek, hem okul kayıt defterleri hem de Rum ve Ermeni Patrikhanesi’nin askeri okullarla ilgili olan ilgisini ifşa etme açısından önem arz etmektedir (KALA, Askeri, İptidai ve Rüşdi Künye Kayıt Defteri, Defter No: 20, 1334–1337 R.).

Belge No: 1 Ermeni olduğundan
Patrikhaneye teslim edilmiştir.

Belge No: 2 Rum Patrikhanesine
teslim.

Çoğunlukla harplerde şehit düşenlerin çocuklarının kaydedildiği okulda rütbe ve sınıf ayrımı gözetilmemiştir. Çanakkale Harbi'nde asker iken şehit düşenlerin çocuklarının kayıtları da okul künye defterinde mevcuttur. Babası, Deniz Kuvvetlerinde, denizci olan Üsküdarlı Hasan oğlu Mehmet Rauf Efendinin kaydında babası hakkında şunlar yazılmıştır: “Pederi Altay Vapurunun müeccel mürettebatından iken Vapurun Varna seferinde 30 Teşrin-i Evvel 333 tarihinde Rus Sefain-i Harbiyesinin taarruzuna maruz kalarak endahat edilen mermilerden şehiden ve sandal derununda magruken vefat eylediği Seyr-i Sefain İdaresinin musaddıka-i künyesinden alınmıştır”. Kısaca yazıyı özetleyecek olursak; Varna Seferine giden Altay Vapuru mürettebatından Hasan'ın Rus gemilerince açılan ateş esnasında şehit düştüğünü ve oğlunun da askeri okula kaydedildiğini belirtebiliriz (KALA, Askeri, İptidai ve Rüşdi Künye Kayıt Defteri, Defter No: 20, 1334–1337 R.).

88

Kuleliye paralı olarak kayıt yaptıran öğrencilerin eğitim masraflarını karşılayan ebeveynlerinin vefatı halinde öğrenciye okul idaresi sahip çıkmakta ve eğitimini parasız tamamlaması hususunda gerekli kolaylık sağlanmaktaydı. Örneğin: 1903 Fatih doğumlu Hasan Efendinin Manastır asıllı babası Sevkıyat İdaresi Tabur Katibi Mehmet İzzet Efendi 1918 yılında vefat ettiğinde Okul İdaresi öğrencinin bütün masraflarını üstlenmiş idi. Konuyla ilgili olarak da incelediğimiz Kayıt Defterin'de de şunlar yazılmıştır:

“Mumaileyh ücretli talebeden iken pederinin vefatına mebni vaki olan istidası üzerine Muamelat-ı Zatiye Müdüriyetinden keyfiyet istizan edilerek Levazımat-ı Umumiye Dairesine merbut üçüncü hizmet taburunda müstahdem iken 7 Nisan 334 tarihinde vefat ettiği anlaşılmiş olmağla Mekatib-i Harbiye Müdüriyet-i Umumisi vekaletinin 20 Ağustos tarihli derkenarıyla ücret alınmayarak ücretsiz talebe meyanına dahil olmuştur”.

Bu ibareden de anlaşılacağı üzere yatılı eğitim vermekte olan okulda ücret mukabilinde gündüz eğitime dahil olup gece de hanesine gidebilen öğrenciler mevcut

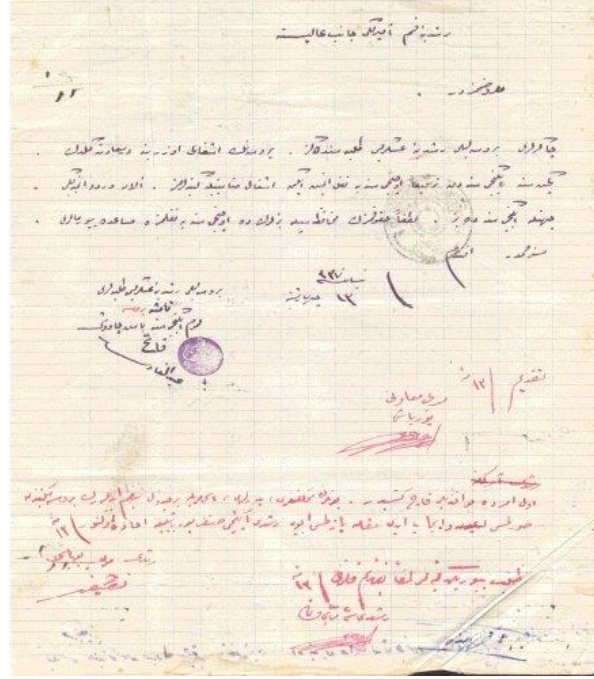
idi (KALA, 1915–1920 Künye ve Mecazahat Defteri, Defter No: 41, 1331–1336 R.). Bu husus da örnekleri çoğaltmak mümkün; ebeveynini kaybeden ücretli talebe, yatılı talebe statüsüne kabul edilse de başarı gösteremediği zamanlarda oluyordu. Elbise Ambarı Müdürlüğünden emekli Miralay Münir Efendinin oğlu Fatih Efendi başarısız olduğu için mezun olamamıştı. Kayıt defterinde ücretli iken yatılı öğrenci olarak kabul edildiğine dair şu bilgiler yazılıdır: *Mumaileyh ücretli iken pederinin vefatından dolayı muamelat-ı zatiye müdüriyet-i aliyesinin 18 Teşrin-i Sani 34 tarihli emriyle 15 Ağustos 34 tarihinden itibaren ücretsiz talebe misillü muamele ifası emr olunduğundan şerh verildi.* (KALA, 1918–1922 İdadi Künye ve Mecazahat Defteri, Defter No: 12: s.116).

1921 tarihinde Yunan İşgalinin etkisi altına aldığı vatan topraklarında bulunan askeri okul öğrencileri Kuleli de iskân ve eğitimlerine devam hususunda talepte bulunmaktaydılar. Ancak, gelen öğrencilere dair kayıtların Kuleliye intikal ettirilmemiş olması bazı aksaklıklara yol açmaktaydı. Bursa Rüştüyesi'nden Kuleliye gelen öğrencilerle ilgili yazışmalarda bu hususlara yer verilmekteydi:

“Rüşdiye Kısım Amirliği Canib-i Alisine, Maruzumuzdur, Çakeri Bursa Leyli Rüştüye-i Askerisi talebesindeniz. Bursa'nın işgali üzerine Dersaadete geldik. Geçen sene ikinci seneden terfien üçüncü seneye nakl etmiş iken işgal münasebetiyle künyelerimiz elan vürud etmediği cihetle ikinci senedeyiz. Lütfen hukukumuzun muhafazasıyla bizlerin de üçüncü seneye naklimize müsaade buyurmaları müsterihimdir. Efendim. 13 Nisan 337 Çarşamba. Bursa Leyli Rüştüye-i Askerisi talebeleri namına Bursa umum ikinci sene Baş Çavuşu Fatih Abdülkadir”.

Şeklinde ki dilekçe nüshası Kuleli'de Bursa'dan gelen öğrencilerin mevcudiyetini kanıtlamaktadır. 1921 yılında askeri ortaokul öğrencilerinin kayıtlarına ilişkin Kuleli yönetiminin bilgilendirilmesi yönündeki taleplerini karşılamak üzere; öğrencilere ait kayıt defterinin Kuleli'ye gönderildiği, dilekçeye kaydedilen yazıdan anlaşılmaktadır: “Dersaadetde: Kuleli İdadi-i Askerisi Müdüriyet-i Aliyyesine, Talep buyurulan bir kıta defterin lefen takdim kılındığı maruzumdur. 14 Nisan 337. Bursa Leyli Rüştüye-i Askeriyyesi Müdür Vekili Coğrafya Muallimi Ahmet Nuri”. Yazışmanın dilekçenin tesliminden sonraki bir günlük sürede temini telgraf hatlarının faaliyetine devam

ettiğinin bir kanıtıdır. Bursa Askeri Ortaokulu öğrencilerinin arzuhaline (dilekçe) dair Osmanlıca belge aşağıdadır.

Belge: 3 Bursa Askeri Ortaokulunun (Rüştiyesi) dilekçesi (arzuhalî)

Bursa Askeri Rüştiyesinin cevabına dair olan yazıya da değinmekte yarar vardır. Özellikle Bursa Rüştiyesi'nin “Kuleli İdadî-i Askerîsi Müdüriyeti Umumiyesine” başlıklı cevabi yazı Kuleli Askeri Lisesi'nin idari açıdan 1921'de de varlığını muhafaza ettirdiğini kanıtlamaktadır.

1904 tarihinde Maarif Nezareti'nce gönderilen emir gereğince her sınıfta okuyacak öğrencilerin yaşları belirlenmişti (KALA, Defter No 29) . Ancak Birinci Dünya Harbi ve bu harpte şehit düşenlerin yetim kalan çocuklarının yaş farkı gözetilmeksizin okula kaydı beraberinde birtakım sorunları da getirdi. Kırsal kesimde ilk ve ortaokul eğitimini almayan yaşça lise çağındaki bir genç babası harp de şehit düşmesi münasebetiyle okula kaydedilmiş; ancak, ilk eğitimini tamamlamadığından ilkokula dahil edilmişti. Yaşça aynı sınıftaki arkadaşlarından büyük olduğu içinde fiziki anlamda diğer arkadaşlarını etkiler bir konumda eğitim sisteminde huzursuzluklara sebebiyet verebilmekteydi.

2.2. Kuleli'de Eğitim Öğretim Süresi

Kuleli de Askeri ilk, orta ve lise eğitimi için bir ders yılı takvimi dikkate alındığında ortaya çıkan zaman tablosunu belirlemek mümkün olmuştur. Bu tablo, Askeri Lise III. Sınıfları kapsamamaktadır. Çünkü Lise III. Sınıflar için oluşturulan bir ders yılı takvimi diğer sınıflara nispeten farklılık arz etmektedir. Lise III hariç tutulduğunda bütün öğrencilerin “derse mübaşeret tarihi” yani okula başlama tarihi olarak 9 Teşrin-i Evvel (6 Eylül) olarak belirlenmiştir. Lise III öğrencileri hariç diğer Kuleli öğrencileri 16 Kanun-u Evvel (15 Kasım) da “birinci imtihan-ı hususi” yani almış oldukları derslerden ilk sınavlarına girmektedirler. İkinci sınavları ise 3 Şubat (16 Şubat) da yapılmaktaydı. Öğrenciler, “imtihan-ı umumi” yani son defa imtihanlarına ise 3 Haziran (26 Haziran) da giren öğrenciler; 3 Temmuz (26 Temmuz) da bir ders yılını tamamlamış olmaktadır.

Kuleli arşivinde bulunan orijinal okul kayıt defterinden yararlanarak elde ettiğimiz bilgilere göre okulda lise son sınıf için bir ders yılının zaman grafiğini şu şekilde tablo haline getirmek mümkün olmuştur.

BEŞ AYDAN İBARET OLAN DEVRE-İ DERSİYE 153 GÜN	
Sene-i dersiyeye bidayetinde sınıfın içtima ile kısımlara taksimi ve kitap tevziatı	15 gün
Eyyam-ı resmiyye ve tatiller	32 gün
Talim için araziye çıkılan günler	13 gün
Hususi ve umumi eyyam-ı imtihaniye	24 gün
Tedrisata hasr edilen eyyam	69 gün
Yekûn	153 gün

Tablodan da anlaşılacağı üzere 1918–1919 Eğitim-Öğretim döneminde 153 günlük eğitime tabi tutulan lise son sınıf öğrencilerinin bir ders yılı içerisinde gösterdikleri faaliyetlerle ilgili bilgilerde verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda son sınıf öğrencilerinin beş ay sürecek olan ders alma dönemlerinde de araziye tanımaya ve savaş sanatını icraya yönelik faaliyetlerini devam ettirdiklerini belirtmek mümkündür. Ayrıca öğrencinin okul ve komuta sistemine alışabilmesi için ders kayıtları on beş günlük bir zaman dilimine yayılmış ve öğrenim esnasında ihtiyaç duyacakları kitaplarda bu süre zarfında öğrenciye teslim edilmiştir.

Bizce ilginç olan üçüncü sınıf öğrencileri için özel bir eğitim-öğretim takviminin uygulanmış olmasıdır. İdadi Kayıt Defteri'nde bulunan “1333–1334 sene-i dersiyesi Kanun-ı sani gayesinde bi'limtihan talimgâha sevk olunan üçüncü sene şakirdanının

devre-i tedrisiyeleri Eylül ibtidasından Kanun-ı Sani gayesine kadar olmak üzere beş aydan ibaretdir” şeklindeki kayıttan; okulda bulunan üçüncü sınıf öğrencilerinin, Ocak ayı sonunda savaş eğitimi almak üzere imtihanla seçildikleri ve savaş eğitimi almak üzere talimgâhlara gönderildiklerini öğrenmekteyiz. Talimgâh eğitiminin Ocak-Eylül arasında yedi aylık bir süreyi kapsadığı ve Eylül başlangıcında sonuçlandığı zikredilen kayıttan anlaşılmaktadır. Talimgâh’ta alınan savaş eğitimini, 1 Eylülde başlayan ve beş ay süren, ders dönemi izlemekteydi. Ders dönemi fiili olarak 69 gün sürmekte ve öğrenciler bu süre zarfında aktif olarak derslere iştirak etmekteydiler.

2.3. Kuleli’de Öğrencilere Yönelik Disiplin Cezaları (1918–1920)

Kuleli Askeri Lisesi’nde öğrencileri disiplinli bir subay namzedi olarak yetiştirmek amacıyla sistemli bir uygulama ortaya konmuştu. Sanıldığına aksine sadece cezaya yönelik olmayan bu sistemde başarılı olan öğrencilerin mükâfatlandırılması da söz konusuydu. Askerliğe yakışmayan hal ve tavır içerisindeki öğrenciler, değişik sürelerle tekdir, tevbih (azarlama), hafta izinsizliği, adi hapis ve riyazi hapsi (matematik dersi çalışarak) olmak üzere; Müdüriyet (Öğretim Başkanlığı) tarafından cezalandırılmaktaydılar. Öğrencilerin hangi suçtan ötürü ve ne kadar süre ile cezalandırıldıkları diğer öğrencilere de ilan edilirdi. Öğrencilerin mükâfatlandırılmaları ise askerliğe yakışan hal ve tavırları dikkate alınarak yapılırdı. Mükâfatlar sözde kalmaz okul ceza defterine kaydedilirdi. Öğrencinin talebine göre bu mükâfatlar herhangi bir cezalarının affı için kullanılırdı. İyi hal ve tavırda bulunarak mükâfat elde eden öğrenci bir cezasını bir mükâfatı karşılığında affettirebilmekte idi (KALA, 331–336 R. (1915–1920) Kuleli İdadisi Mecezahat ve Künye Kayıt Defteri, Defter No: 41). Ödül alan bir öğrenci komuta kademesine karşı yaptığı suçlarını affettirememekteydi. Ceza ve ödül için verilen zaman süresi vakit geçirmeksizin uygulamaya konulduğundan ödül süresini cezaya saydırmakta çoğu zaman mümkün olamamaktaydı. Ödül alan bir öğrenci kendisi için uygun görülen tatil süresi başlamadan ya da tatil süresi esnasında ceza alırsa; ödül süresinden talebi halinde cezası için belirlenen gün adedi kadar bir süre düşülmekteydi. Buna örnek olarak gösterebileceğimiz yalnızca bir vakayı tespit edebilmiş bulunmaktayız. Öğrencinin talebi ile ödül aldığı gün okul nizamnamesine aykırı hareket etmeden ötürü almış olduğu ceza süresi ödül süresinden düşülmüştü (KALA, Defter No 12). 1915–1920 yılları arasında cezalandırılan öğrencilerin almış oldukları ceza ve suçların çeşitlerini tablo VI’ da ki haline getirmek mümkün olmuştur. Tablo VI’ da ki

ceza defterinde tespit edebildiğimiz suçlardan bazılarını kaydedebildik. Suç türlerine baktığımızda, cezaların okuldaki eğitim-öğretimi ve disiplini aksatan her türlü faaliyeti içerdiğini tespit etmekteyiz. Ceza çeşidi ve süresi bazı suç türlerinde sabit iken bazılarında ise cezayı veren üstün uygun gördüğü şekilde icra edilebilmekteydi.

Kuva-yı Milliye'ye katılmak suçtu, ancak böylesi bir suçun işlendiğine dair ceza defterlerinde bir ibareye rast gelinmemiştir. Padişah yanlısı Kuva-yı İnzibatiye'ye katılmak Padişahın yönetimi altında bulunan bir okulda normal karşılanması gerekirken cezai işlem yapılmış olması; “Kulelide yönetim kimde?” sorusunu akla getirmektedir. Konuyla ilgili olarak elde ettiğimiz bir belge duruma açıklık kazandırmaktadır. Künye Numarası 93 olan Bingazi doğumlu Sunusi Efendinin ceza kayıt defterinde şu satırlara tesadüf ettik: ” Kuva-yı İnzibatiye'ye gönüllü kayd olunmakla geçüb bilahare mezunen avdet ettiğine karar verilerek bu defalık firarı hasebiyle bera-yı intibah dört hafta izinden meni 73 numaralı fezleke ile 336”. Anlaşılacağı üzere; gönüllü olarak Padişah Ordusu'nda Kuva-yı Milliye'ye karşı savaşmış olan bir öğrenci okul kaideleri gereğince firar suçu işlediğinden ötürü cezalandırılmıştır. Bu durum Padişahın Hilafet Ordusuna katılımına yönelik hareketlere, Kuleli idaresinin onay vermediği anlamına gelmektedir. Bu yüzdendir ki dört hafta izinsizlik, Kuva-yı İnzibatiye'ye gönüllü katılmak suçundan, Okul yönetimince öğrenciye verilen bir ceza olarak kayıtlardaki yerini almıştır. Ayrıca Hilafet Ordusu mensuplarının bulunduğu kahvede oturmakta Okul İdaresi tarafından suç unsuru olarak nitelendirilmekteydi. (KALA, 1915–1920 Kuleli Askeri Lisesi Künye ve Mecezahat Defteri, Defter No 41: 93) .

Kayıt defterlerinde yer alan diğer suçları tasnife tabi tuttuğumuzda okul ve çevresi hakkında tarihi bazı bilgiler edinmek mümkündür. Örneğin, Kulelide 1911 tarihinde kalorifer sisteminin tesis edilmiş (KALA, Levazımat Defteri, Defter No 25: 67) olmasına rağmen öğrencilerin soba yakmak yüzünden almış oldukları cezalar; okula verilen yakacak tahsisatının yeterli olmaması nedeniyle kaloriferlerin çalışmadığı izlenimini vermektedir. Okul binasında 1919 tarihinde elektrik kullanıldığı yine suç defterlerinden elde edilen bir diğer bilgidir. Okul bahçesindeki ağaç dallarının kırılmasının yasak olduğu, sınıflarda palto asılamadığı gibi suç unsuru vakaların kaydedilmiş olması bizlere okulda uygulanan kural ve kaidelerle ilgili önemli veriler sunmaktadır. Ceza kayıt defterlerinin Kulelinin bulunduğu Çengelköy tarihi için de veriler sunduğunu belirtmek mümkündür. Gece sinemaya giden öğrencinin işlediği suç Üsküdar'da gece geç vakitlerde sinema gösterimi olduğunun kanıtıdır. Muhtemelen

işgal güçlerinin gündüz yapabilecekleri bir baskından kaçınmak amacıyla geç saatlerde sinema gösterime girmektedir. Sinemada yine muhtemelen işgal güçlerinin tasvir etmedikleri Milli Mücadele ve Çanakkale Harpleri ile alakalı filmler mevcuttu. Çengelköy için, Bedros isimli bir Rum'a ait gazino ve kahvehanenin suç defterlerinde yerini almış olması bir şanstır. Çünkü bu sayede Çengelköy de 1919–1920 tarihlerinde mevcut bir müessesenin mevcudiyetini tespit etmiş bulunmaktayız.

Ceza defterlerinde ki bilgiler işgal dönemindeki öğrencilerin halet-i ruhiye açısından günümüz öğrencilerinden pek farklı olmadıklarını ispatlamaktadır. Çünkü onlarda futbol oynamakta ve zamanlarını gençliklerinin vermiş olduğu enerjiyi sportif bir amaç doğrultusunda faydalı bir hale getirme çabasıydılar. 1920 tarihinde kurulan “Çengelköy Spor Kulübü” de şüphesiz öğrencilere ilham kaynağı olmuştur (BOA., DH.HMŞ., Dosya No: 4-1, Gömlek No:4-127, 29 Mayıs 1336). Yine 1919–1920 yıllarında Kadıköy de Fenerbahçe Spor Kulübünün Fransız İşgal güçlerinin oluşturduğu futbol takımı ile yapmış oldukları maçlar öğrenci üzerinde mücadele azmi edinmeleri açısından faydalı olmaktadır (İkdam, 1335R.: 8267). Fransız ve İngiliz işgal kuvvetlerinin oluşturduğu futbol takımlarını yenen Fenerliler halkın moralini yükseltmekteydi. Fenerbahçe Spor Kulübü'nün faaliyetleri Milli Mücadeleye katkı amacıyla yapılan silah kaçakçılığı alanında da kendini göstermekteydi. İşgal kuvvetlerinin cephaneliklerinden aşırılan silahlar Kuşdili'nde bulunan kulüp binasına götürülmekte ve gece olunca da küçük teknelerle Dereağzı'ndan Gebze'ye sevk edilmekteydi. İngilizlerin durumdan şüphelenmesi üzerine başlattıkları tutuklamalar Fenerbahçe forması ile oynayan Askeri Tıbbiyeli Yavuz İsmet gibi bazı futbolcuların Ankara'ya ve Kuva-yı Milliye'ye doğrudan katılarak faaliyet göstermelerine sebebiyet vermişti (Hacaloğlu 2000: 107). Onların Kuva-yı Milliye'ye katılmaları İstanbul kamuoyunda, Anadolu'da ki Milli Mücadeleye karşı olan sempati ve desteğin artışını hızlandırdı.

2.4. Kuleli'de Öğrencilere Yönelik Mükâfat Uygulaması (1919–1920)

Ceza sisteminin yanı sıra öğrenciyi mükâfatlandırmak sureti ile de iyi hal ve davranışların gelişmesi temin edilmeye çalışılmaktaydı. Önceleri suç grafiği yüksek olan öğrencilerin mükâfat aldıktan sonra suç işleme oranları, yok denecek kadar, azalmakta idi. Mükâfat tür ve sürelerini takip ettiğimiz de tablo: VII' yi elde etmek mümkün olmuştur. Öğrencilerin, Kuleli de bulunan kıta ve öğretmen subaylar

tarafından mükâfatlandırılması faydalı sonuçlar vermektedir. Öğrenci, iyi hal ve hareketin ödüllendirilmiş olduğunu tespit ettiğinde kendine çeki düzen vermekte ve eğitimin hedefi olan iyi niteliklere sahip olma fikrini bir yaşam felsefesi haline getirebilmekteydi.

3. KULELİNİN SUBAY ADAYLARINA SUNDUĞU İMKÂNLAR

Kuleli binalarında bulunan askeri lise öğrencilerinin kılık ve kıyafetlerine ilişkin bazı kayıtları de değerlendirmek mümkündür. Özellikle askeri okullar kılık-kıyafet yönetmeliğine uygun şekilde hareket etmekteydiler. Bu durum askeri okul personeli ile öğrencilerini giyim tarzları ile birbirinden ayırmaktaydı. Elde edilen verilerden 1846 yılında İstanbul'da eğitim gören askeri lise öğrencilerinin şu şekilde giyindikleri tespit edilmiştir: Tek tip olarak kır renkli çuhadan elbise giyinen öğrenciler bellerinde kısa kılıç (meç) taşımaktaydılar (KALA, İlmühaber Defteri, 4 Rebiülahir 1263: 33). Öğrencilerin çuhadan elbiselerinin altına aynı kır renkli bir de pantolon giyinmişlerdi. Öğrencilerin hangi sınıfta olduğunu belirten işaretlerin kol ve yakalara iliştirilmesi uygulaması ise, 1894'de gerçekleşmiştir. Anlaşılabacağı üzere 1846 yılındaki askeri öğrencin elbisesinden hangi sınıfta okuduğunu anlamak zordu. İstanbul'da 1846 yılında okuyan askeri lise öğrencileri ayaklarına tek tip rugan çizme giymekte ve içinde de beyaz renkli çoraplar kullanmaktaydılar. Bu durum beyaz renkli çorabın fazla kullanılması halinde kirini belli etmesine yaradığından, öğrenciler çorapların beyaz görünmesi için temizliğe dikkat etmek zorunda kalmış olmalı. Hastalanan öğrenciler revire kaldırıldıklarında beyaz renkli çoraplarını çıkararak pembe renkli bir çorap giymek zorundaydılar. Öğrencilerin bir de omuzlarında beyaz renkli bir havlu bulundurma zorunlulukları vardı. Kış aylarında ise askeri lise öğrencilerine keçe kumaştan yapılmış gri tonda başlığı olan bir yağmurluk verilmekteydi. Kıtalarda alınan askeri eğitim son sınıf öğrencilerinin katıldığı rutin bir uygulamaydı. Burada öğrenciler okul dışında olduklarından tören zamanlarında giyilen mintanları ile kıta eğitimlerini almaktaydılar. Esasen, bazı özel günlerde öğrencilerin gündelik kıyafetlerinden farklı bir kılık kıyafet kuralına tabi tutuldukları anlaşılmaktadır. Sultanın Cuma namazı için Kuleli Cami-i Şerifine (II. Mahmut dönemi eseri) gelişi esnasında, sarayın cülus, düğün (sünnet ve evlilik) ve cenaze merasimleri ile bayram ve kutlamalarda öğrenciler gündelik kıyafetlerini bir tarafa bırakıp “tören ya da merasim” kıyafetlerini giyerlerdi.

Bu kıyafetler; 1846 yılında kısa bir mintan ve pantolon üzerinde tüfek ve palaska takımından oluşmaktaydı (Esad 1896: 18, 25).

Kuleli Süvari Kışlasına aktarılan Mekatib-i İdadiye-i Şahane öğrencileri, 1845 yılında Kışla binası içinde yer alan altı odadan ibaret bir bölümde eğitime başlamışlardı. Öğrencilerin ders esnasında kanepelere oturdukları belirlenmiştir. Bu kanepelerin 1848 yılında kullanılamaz hale geldiği anlaşılmaktadır. Böylelikle okulda ders alan öğrenci için kanepeler yerine 270 adet sandalye siparişi verilmiştir (KALA, İlmühaber Defteri, 22 Recep 1265: 42). Bu durum okuldaki öğrenci miktarının en azından 1848 yılında ne oranda olduğunu belirlememizde yardımcı olmaktadır.

Kuleli öğrencilerinin yemek konusunda da diğer idadilere nazaran daha şanslı oldukları anlaşılmaktadır. Harbiye'den Kuleliye nakillerinden önce Harbiye'de verilen tayinata alışmış olmaları yazışmalara konu olmuştur. Bu nedenle Harbiye'de verilen tayinata yakın bir miktarda yiyecek malzemesi öğrencilere tahsis edilmiştir. Buna göre her öğrenci günlük; 200 dirhem ekmek, 80 dirhem et, 70 dirhem pirinç, 14 dirhem tereyağı, 25 dirhem soğan, 7 dirhem nohut, 4,5 dirhem tuz ve 200 dirhemde sebze yiyebilmekteydi (KALA, İlmühaber Defteri, 22 Muharrem 1263: 34). Ancak Sultanın, Kuleli Cami-i Şerifine Cuma namazı kılmak için geldiği özel günlerde öğrencilere bulgur pilavlı kuzu çevirme ile limonata ikram edilmekte ve günün anlamına binaen bir ziyafet çekildiğini tespit etmek mümkün olmuştur.

Kulelide Eylül 1846 tarihinden itibaren düzenli bir maaş defterinin oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu defterdeki verilere göre oldukça geniş bir kadro askeri lise öğrencilerine hizmet vermekteydi. 1846 yılında Kulelide eğitim gören askeri lise öğrencileri için oluşturulan bu kadronun ufak tefek değişikliklerle uzun yıllar aynı görev tasnifine sahip olduğunu belirtmek mümkündür (Maaş ve Tenvirat Defteri, Eylül 1262: 1). Bu görevlilerin yanı sıra Tablo V' de ki Maaş ve Tenvirat defterinden 1846 yılında askeri öğrencilerin sınıf ve kıdem ayırımı yapılmaksızın her birine 18 kuruş aylık tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin almış oldukları ücret Okula ve Kışlaya komuta eden Mirliva'nın 7.500 kuruşluk aylık ücreti karşısında mevzu bahis bile edilmesi abes olmakla beraber bu ücret tahsisi sayesinde, 1846 yılı Kulelide bulunan öğrenci miktarını öğrenmek mümkün olmuştur. Buna göre 1846 Eylülü itibarıyla Kulelide; birinci sınıfta: 29, ikinci sınıfta: 49, üçüncü sınıfta: 33 ve dördüncü sınıfta:115 öğrencinin kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ise 1846 yılında Kulelide toplamda 226 öğrencinin eğitim aldığı anlamına gelmektedir (KALA, Maaş ve

Tevziat Defteri, Eylül 1262: 1). Dikkatimizi çeken bir diğer husus, bu listede hazırlık sınıfının olmamasıdır. Bu durum hazırlık sınıfı artı dört yıl eğitim alan askeri lise öğrencilerinden hazırlık sınıfında bulunanlara aylık bir ücret ödemesinin yapılmadığı anlamına gelmektedir.

4.PAYİTAHTIN KULELİ SUBAY ADAYLARINA OLAN ETKİLERİ

Osmanlı başkenti olan İstanbul'da okumak artıları olduğu kadar eksileri de yoğun bir yerd. Öncelikli olarak devleti yöneten kesimin burada bulunuyor olması siyasal ve sosyal ilişkiler anlamında daha dikkatli olmayı zorunlu kılmaktaydı. Bazı saltanata karşı yer altı örgütlenmesi de yine Kuleli öğrencilerini eğitimden uzaklaştırıp siyasetin içine çekmekte etkili olmaktaydı. Örneğin 1903 yılında Kuleli askeri lisesinde "Askeri İhtilal Cemiyeti" adı verilen gizli bir dernek kuruldu. Derneğin kurucuları öğrencilere yasaklanmış gazete, kitap ve dergiler sağlamaktaydı. Amaç 1876 anayasasını yeniden rejime egemen hale getirecek kadroyu örgütlemektir (Işık 1985: 46).

Osmanlı Devleti için gerçekleştirilen bir takım uygulama ve gelişmelerin öncelikli olarak İstanbul'un ev sahipliği yapması; askeri okul öğrencileri içinde bazı yararlılıklar sağlamıştır. Örneğin 1828–1856 yılları arasında batılı devlet orduları örnek alınarak oluşturulan alay bandolarının ilk çekirdeği Kuleli binalarında gerçekleştirildi. Mızıkay-ı Hümayun adıyla açılan okulda Donizetti'nin kardeşi olan Giuseppe Donizetti uzun yıllar ordu müziğinin geliştirilmesi için çaba sarf etti (Shaw 1983 (II.Cilt): 50). Askeri okulda müzik kısmına kayıt yaptırmak için doktor muayenesinden geçmek gerekiyordu. Bundan sonra gerçekleştirilen bir mülakat sonrasında uygun bulunanlar müzik eğitimine devam edebilmekteydiler (Deligönül 1982: 47).

1904 yılı itibariyle Kuleli askeri lise öğrencilerinin bir gün okulda eğitim bir günde fabrika eğitimi aldıkları anlaşılmaktadır. Okulda başarısız olan öğrenciler bu fabrikalarda kolayca iş bulabilmekteydi. 1914 yılında 25 kuruş günlük ile askeri fabrikalarda tüfek çark hanesinde çalışan öğrencilere rastlamak mümkündür (Deligönül 1982: 49).

Kuleli Askeri İdadisi, Osmanlı Devleti'nin çağdaşı batılı devletlerin orduda modernleşme sürecini takip etmek amacıyla oluşturulmuştur. Başlangıçta "idadi" (lise) düzeyindeki askeri eğitimin "sıbyan" (İlkokul) ve rüştiye (ortaokul) düzeyine kadar ilerletildiği ve ordunun ihtiyacı olan komuta kademesinin çekirdekten yetiştirmeye yönelik bir alt yapının oluşturulduğu anlaşılır. O halde "alaylı" (komutayı karargahlarda

öğrenen) subaylarla modern savaş sahasında başarılı olunamayacağını kavrayan Osmanlı Devleti'nin profesyonel bir komuta kademesi ile sınırlarını ve sınır ötesi çıkarlarını korumayı hedeflediği anlaşılmaktadır. Bosna-Hersek, Trablusgarp (Libya) ...v.b. yitirilen topraklardan ya da ülke sathındaki uzak coğrafyalardan Dersaadet'e getirilen subay adaylarının eğitimi Osmanlı Devleti'nin küresel bir aktör olarak son yüzyılında bile henüz askeri sahada alanı rakiplerine bırakmadığının birer kanıtı olarak ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Dünden Bugüne Kuleli Askeri Lisesi, Kuleli Askeri Lisesi Matbaası, İstanbul 2007.
[Kuleli Askeri Lisesi Arşivi, İstanbul (KALA)]: İlmühaber Defteri, (1262 H.).
(KALA): Maaş ve Tenvirat Defteri, Eylül 1262.
(KALA): Defter No: 20, 1334–1337, “Askeri İptidai ve Rüşdi Künye Kayıt Defteri.”
(KALA):Defter No: 41, 1331–1336, “1915–1920 Künye ve Mecazahat Defteri”.
(KALA):Defter No: 12, “ 1918–1922 İdadi Künye ve Mecazahat Defteri”
(KALA):Defter No: 29.
(KALA): Defter No: 28, “1916–1920 Kuleli Rüşdiyesi Künye ve Mecazahat Defteri”
(KALA):Defter No:25, “Levâzımat Defteri”, s.67.
(KALA): Defter No:40, “1910–1921 Kuleli İdadisi Künye ve Mecazahat Defteri.
BOA., A.MKT.NZD., Dosya No.1475, Gömlek No.27, 1 Eylül 1296.
BOA., Meclis-i Vükelâ Mazbataları (M.V.), 24 Kanun-u Evvel 1334.
BOA, DH. HMŞ., Dosya No. 4-1, Gömlek No. 4-127, 29 Mayıs 1336.

Gazeteler

- İkdam, 5 Kanun-u Sani 1336, Nr.8228.
İkdam, Nr.8267, 1335.

Tetkik Eserler

- Finkel, Caroline (1988), *The Administration of Warfare: Otoman Military Campaigns in Hungary: 1593–1606*, Vien.
Mehmet Arif, *Başımıza Gelenler*, Tercüman 1001 Temel Eser, C:2, haz. M. Ertuğrul Düzdağ.
Deligönül, Ethem (Ekim 1982), “Eski İmalat-ı Habiyeliler”, *Yıllarboyu Tarih*, S.10, s.47- 49.
Altundağ, Şinasi (1988), *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi (1831–1841)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Kolağası Mehmet Esat (1896), *Mirat_ı Mekatib-i Harbiye*, İstanbul 1310 (1896): Artin Asadoryan Matbaası .
Akyıldız, Ali (1993), *Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

- Çam, Yusuf (1991), *Atatürk'ün Okuduğu Dönemde Askeri Okular, Rüştüye, İdadi, Harbiye (1892–1902)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Erlor, Mehmet Yavuz (2004), *Kuleli ve Kurtuluş Savaşı*, İstanbul: Kuleli Askeri Lisesi Matbaası.
- Shaw, Stanford J. Vd (1983), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, C.II*, İstanbul: Artuç, İbrahim (1993), *İsmet Paşa Bir Dönemin Öyküsü*, İstanbul:
- Yolalıcı, Mehmet Emin (1999), “XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti Eğitim-Öğretim Kurumları”, *Osmanlı, C. 5*, s.73–76.
- Hacaloğlu, A.Hilmi (Temmuz 2000), "Kuvvacı Fenerbahçe", *Popüler Tarih*, Sayı. 2, s.107.
- Işık, Hüseyin (1985), “İkinci Meşrutiyetin İlanında ve Korunmasında Silahlı Kuvvetlerimizin Rolü”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara Genelkurmay Basımevi, s. 46.

Tablo I : (KALA): İlmühaber Defteri, s.46, (8 Şevval 1267)

İstanbul Avrupa Yakası Semtlerinden 1851 yılında Kulelide Kayıt Yaptıran Askeri Lise Öğrencileri				
No:	Öğrencinin Adı	Baba Adı	Yaşı	Doğum Yeri
1	Hakkı Efendi	Hüsrev	15	Çemberlitaş
2	Tevfik Efendi	Ferhat	14	Cerrahpaşa
3	Mehmet Efendi	Mehmet	12	Fındıklı
4	Behram Efendi	Abdullah	12	Fındıklı
5	Seyit Efendi	Mehmet	13	Beyazıt
6	Behram Efendi	Mehmet	13	Beyazıt
7	Ahmet Efendi	Hüseyin	13	Mevlevihane
8	Ali Efendi	Mustafa	13	Dolmabahçe
9	Mehmet Efendi	Yusuf	15	Hoca paşa (Koca Mustafa Paşa)
10	Süleyman Efendi	Mustafa	14	Hoca paşa
11	Mustafa Efendi	Ahmet	13	Hoca paşa
12	Ahmet Efendi	Hasan	14	Vezneciler
13	Ahmet Efendi	Osman	13	Sultanahmet
14	İsmail Efendi	Hüseyin	12	Eyüp
15	Salih Efendi	Hüseyin	13	Beşiktaş
16	Ahmet Efendi	Abdi	12	Aksaray
17	Şaban Efendi	Musa	14	Aksaray
18	Hilmi Efendi	İsmail	13	Aksaray
19	Rıza Efendi	Abdullah	12	Samatya
20	Kamil Efendi	Ali	14	Alacahamam
21	Mustafa Efendi	Mehmet	13	Kabasakal
22	Muhittin Efendi	Aziz	12	Müftühamamı
23	Mehmet Efendi	Şakir	13	Süleymaniye
24	Ata Efendi	Arif	16	Sultan selim
25	Mehmet Efendi	Hasan	15	Akbıyık
26	Ömer Efendi	Ahmet	15	Asitane
27	Nazif Efendi	Mustafa	16	Asitane
28	Fuat Efendi	Emin	13	Asitane
29	Hakkı Efendi	Abdullah	12	Asitane
30	İsmail Efendi	Mehmet	15	Bosna

Tablo II: (KALA): İlmühaber Defteri, s.46, (8 Şevval 1267)

İstanbul Anadolu Yakası Semtlerinden 1851 yılında Kulelide Kayıt Yaptıran Askeri Lise Öğrencileri				
No:	Öğrencinin Adı	Baba Adı	Yaşı	Doğum Yeri
1	Mehmet Efendi	Ata	17	Üsküdar
2	İsmail Efendi	Emin	15	Üsküdar
3	Rıza Efendi	Salih	14	Üsküdar
4	Naci Efendi	Şakir	12	Üsküdar
5	Mehmet Efendi	Hüseyin	13	Üsküdar
6	Kamil Efendi	Mehmet	12	Üsküdar
7	Latif Efendi	Ali	13	Üsküdar
8	Şevket Efendi	Mehmet	13	Üsküdar
9	Ahmet Efendi	Mehmet	12	Beylerbeyi
10	Mehmet Efendi	İbrahim	12	Çengelköy
11	Akif Efendi	Rüstem	14	Hisar
12	İsmail Efendi	Ömer	14	Vefa

Tablo III: (KALA): İlmühaber Defteri, s.46, (8 Şevval 1267)

Osmanlı Balkan ve Osmanlı Asya'sı Şehirlerinden 1851 yılında Kulelide Kayıt Yaptıran Askeri Lise Öğrencileri				
No:	Öğrencinin Adı	Baba Adı	Yaşı	Doğum Yeri
OSMANLI BALKAN ŞEHİRLERİNDEN				
1	Osman Efendi	Mehmet	17	Dubrovnik
2	Mehmet Efendi	Ahmet	18	Menlik (Selanik)
3	Abdullah Efendi	Ahmet	17	Menlik
4	Hamit Efendi	Halil	15	Girit
5	Besim Efendi	Cemil	12	Girit
6	İsmail Efendi	Yunus	12	Girit
7	Ali Efendi	Osman	13	Girit
8	Ali Efendi	Mustafa	13	Filibe
OSMANLI ASYASI ŞEHİRLERİNDEN				
1	Mustafa Efendi	Osman	14	Sivas
2	Ahmet Efendi	Mehmet	13	Çarşamba (Samsun)
3	Şahap Efendi	Mustafa	14	Çarşamba
4	Ali Efendi	Ömer	13	Trabzon
5	Osman Efendi	Hüseyin	12	Kayseri
6	Agah Efendi	Mehmet	12	Bursa
7	Mehmet Efendi	Bekir	16	Arapkir
8	Atıf Efendi	Abdullah	13	İhsaniye (Afyon)
9	Hasan Efendi	Ali	13	İhsaniye

Tablo IV (KALA): Maaş ve Tevziat Defteri, Eylül 1262. “Bera-yı maaş ve mahiye, zabitan ve memurin ve şakirdan, Mekteb-i İdadi-i Hademe: Cenab-ı mülükaneye mahdud eytam ve güşad. Yevmiye şehr-i Eylül 1262.”

Kuleli Maaş ve Tenvirat Defteri (1845)		
	BEHEREN	KURUŞ
MİRLİVA	1	7500
MİRALAY	1	1800
KOLAĞASI	1	400
KATİB	1	800
HOCA-İ ARABÎ	6	4700
	10	15250
HOCA-İ HENDESE VE FARİSİ	2	240
HEKİMBAŞI VE CERRAH VE ECZACI	3	1900
HATTAT	1	250
İMAM	1	200
	1	270
	18	18110
SINIF-I EVVEL	29	680
SINIF-I SANİ	49	920
SINIF-I SALİS	33	340
SINIF-I RABİ	115	2820
	248	23270
YÜZBAŞI (Karavel)	1	270
MÜLAZIMAN	5	720
SER ÇAVUŞAN	2	112,5
ÇAVUŞAN	3	120
EMİN-İ BÖLÜK	1	35
	260	24527,5
ONBAŞAN	4	120
NEFERAN MA BERBERİYE	42	840
AŞCIYAN	3	210
ÇAMAŞURCIYAN	2	200
HAMAMCI	1	40
	312	25937,5
AYVAZ	1	60
SUYOLCU	1	20
SAATÇİ	1	15
BAĞÇIVAN	1	100
	316	26132,5

Tablo V: (KALA), (S.8) Bera-yı maaş ve mahiye: Zabitan ve memurin ve şakirdan-ı Mekteb-i İdadi Cenab-ı Mülükane. Der şehri EYLÜL 1270.

ZABİTAN VE MEMURİN	27	19131
SINIF-I EVVEL	54	1110
SINIF-I SANİ	69	1520
SINIF-I SALİS	45	980
SINIF-I RABİ	64	1340
SINIF-I HAMSE	61	1220
HİDMETCİYAN VE SAİR	49	4175
	369	29476

Tablo: VI ((KALA):Defter No:28, “1916-1920 Kuleli Rüşdiyesi Künye ve Mecazahat Defteri”; Defter No:41, “1915-1920 Kuleli İdadisi Künye ve Mecazahat Defteri”; Defter No: 12, “1918-1922 Kuleli İdadisi Mecazahat Defteri”, ss.117 (kadın), 108 (ekmek), 88 (elektrik), 59 (bekar), 23 (Bedros’un Gazinosu); Defter No:40, “1910-1921 Kuleli İdadisi Künye ve Mecazahat Defteri”, s.79 (Müzakere-i Hürriyet), s.85 (Sihhiye İcadiye Tepesi), s.122 (Soba Tutuşturmak), s.125 (futbol)

SUÇUN TÜRÜ	Ceza Süresi	Ceza Türü
Ders borusundan sonra dershanede gürültü yapmak	1 gün	Hafta Sonu İzinsizliği
Tahta başında hocasına karşı gelmek	Hocası affedene kadar	Hafta sonu izinsizliği
Sahte apolet takmak	5 gün	Riyazi Hapsi
Müzakere esnasında soba başında bulunmak	1 gün	Hafta sonu izinsizliği
Dershanede sigara içmek	2 gün	Hafta sonu izinsizliği
Mektebden kaçarak iki saat sonra geri dönmek	2 gün	Riyazi Hapsi
Mazeretsiz cimnastikhaneye gitmemek	1 gün	Hafta sonu izinsizliği
Kumar oynamak	2 gün	Adi Hapis
Tatil günlerinde dokuz hafta yoklamaya gelmediğinden	10 gün	Adi Hapis
Koğuşa ve kışlaya çıkmamak	2 gün	Hafta Sonu izinsizliği
İzinsiz olarak arkadaşının dolabından yağ alarak yemek	1 gün	Hafta sonu izinsizliği
Cuma günü tahsis edilen vapurla gelmediğinden	2 gün	Hafta sonu izinsizliği
Tatil günlerinde iki hafta yoklamaya gelmediğinden	2 gün	Hafta sonu izinsizliği
Mutfak nöbetçisi iken talebe istihkakını yemek	3 gün	Riyazi Hapsi
Mutfak nöbetçisi iken hususi yemek pişirdiğinden	15 gün	Riyazi Hapsi
Cami-i Şerifde gürültü ettiğinden	1 gün	Hafta sonu izinsizliği
Kuleli İdadisinden Edirne'ye giderken sarhoş olarak şimendüfere bindiğinden	15 gün	Adi Hapis
Maşuka mektupları taati ettiğinden	7 gün	Adi Hapis
Yün fanilasını satdığundan	15 gün	Adi Hapis

Dahiliye önünden geçtiğinden	1 gün	Hafta sonu izinsizliği
Bahçede ağaç dalını kırdığından	2 gün	Hafta sonu izinsizliği
Mekteb Hastanesinde yattığı esnada soba tutuşturmak üzere karyola tahtalarının birisini kırarak kendi yatdığı karyolanın şiltesi altına sakladığından (1920)	2 hafta	Hafta sonu izinsizliği
Arkadaşıyla kavga etmek	15 gün	Riyazi Hapis
Futbol oynarken arkadaşını cerh etmek	4 hafta	Hafta İzinsizliği
Merkez hastanesi Ser-Tabibine karşı münasebetsiz hareketde bulunmak	4 gün	Hafta sonu izinsizliği
Tütün almak bahanesiyle bila mazeretsiz koğuş aralarında görüldüğünden	2 gün	Hafta sonu izinsizliği
Mektebden firar etmek	2 gün	Adi Hapis
Tatil günlerinde beş hafta yoklamaya gelmemek	6 gün	Adi Hapis
Yatsı namazında camiye gitmeyüp ötede beride gezmek	2 gün	Hafta izinsizliği
Kumar oynamak	2 gün (48 saat)	Riyazi Hapsi
Koğuştan vaktiyle çıkmamak	2 gün	Hafta sonu izinsizliği
Ders zamanı dersden kaçmak	3 gün	Adi Hapis
Ders esnasında arkadaşıyla kavga ederek birbirlerine öğretmenin huzurunda vurmak	3 gün	Hafta sonu hapis edilerek
Akşam yoklamaya gelmemek	3 gün	Hafta sonu izinsizliği
Mektebden firarla Bursa'ya gitmek ve 3 gün sonra dönmek	7 gün	Riyazi Hapsi
Rusca dersine dikkat etmemek, hocaya karşı hal ve hareketlerine dikkat etmemek	1 gün	Ceza süresi ders hocası tarafından belirlenmiştir. Hafta sonu izinsizliği
Nizamnameye aykırı olarak dersde Kalpak giymek	1 gün	Hafta sonu izinsizliği
Rusça dersinde hocası olduğu halde kumar oynamak	7 gün	Cezası ders hocası tarafından bir hafta Adi Hapis olarak uygun görülmüştür.
Müzakere zamanı dersler ile meşgul olmayıp arkadaşının getirdiği bıçakla oynamak	3 gün	Hafta sonu izinsizliği ve hafta başlangıcında birer gün hapis
Gece müzakeresinde beyhude vakit geçirdiği	2 gün	Hafta sonu izinsizliği
Almanca dersi hocası Binbaşı Ziya Beye derste karşı gelmek	4 gün	Hafta sonu hapsedilmiştir.
Zabitanın emrine riayet de rehavet göstermek	5 gün	Riyazi Hapis
Müzakere zamanı koridorda dolaşmak	4 gün	Hafta sonu izinsizliği
Uygunsuz bir kıyafetle huzura çıkmak	2 gün	Hafta sonu izinsizliği
Hilafet Ordusunun kahvesinde oturmak	1 gün	Hafta sonu izinsizliği

Köprü üzerinde kadınlara sarkıntılık etmek	3 gün	Hafta sonu izinsizliği
İşret etmek	15 gün	Adi Hapis
Zabitan Dairesi helasından su almak	1 gün	Hafta sonu izinsizliği
Talime çıkmamak	4 gün	Hafta sonu izinsizliği
Ders zamanı dershanede bulunmamak	4 gün	Hafta sonu izinsizliği
Arkadaşının yerine sınava girmek	1 ay	Adi hapis
Nöbetçiyi tehdit etmek	3 gün	Adi Hapis
Hariç de zabıta memuruna serkeşane muamelede bulunmak	15 gün	Adi Hapis
Vaktinden evvel hamama girmek	3 gün	Adi Hapis
Mektep de silah atmak	10 gün	Adi Hapis
Derste kopya çekmek	5 gün	Riyazi Hapis
Hilaf-1 emr dershaneye palto asmak	1 gün	Adi Hapis
Bursa'ya firar ettiğinden	10 gün	Riyazi Hapsi
Gece mektep den firarla sinemaya gitmek	5 gün	Riyazi Hapis
Mektep civarındaki bahçelerden ayva sirkat ettiğinden	4 gün	Hafta Sonu İzinsizliği
İspanyol nezlesi için verilen emri dinlemeyip firar etmek (3 Kanun-u Sani 336)	10 gün	Adi Hapis
Emr-i hilaf apoletsiz gezmek	7 gün	Hafta sonu izinsizliği
Koğuş dahilinde gece rakı içmek	15 gün	Adi Hapis
Hilaf-1 emr Bedros'un gazinosunda oturduğundan	1 gün	Hafta İzinsizliği
Çavuş olduğu halde firar eden efendileri ihbar etmediğinden	4 gün	Hafta sonu izinsizliği
Onbaşısına tokat atmak	15 gün	Adi Hapis
Sandala binmek	2 gün	Hafta sonu izinsizliği
Cuma namazından kaçmak	2 gün	Hafta izinsizliği
Mükerrer emre rağmen saçlarını kestirmedeğinden	1 gün	Adi Hapis
Celb-i şaibe bir kadına adres vererek mektebe davet etmek	3 gün	Adi Hapis
Ders zamanı bir birahane de görülmek	Hocasının tasdikine kadar izinden meni	
Mekteb talimatına mugayir olarak bel kayışı mukabilinde yirmi ekmek mübadele etmek	10 gün	Adi Hapis
Münaza ettiğinden ba emr-i müdüri Muavin Bey odasında beş değnek darbu	5 değnek	Riyazi Hapis
Paydos vakti bahçede elektrikleri söndürmek	4 gün	Adi Hapis
Yatsı namazına gitmeyerek bahçede şarkı söylemek	4 defa	Tekdir
Yat borusundan sonra koğuşunda ıslık çalarak gürültü etmek	3 gün	Hafta sonu izinsizliği
Müzakereyi Hürriyet mecmuası mütalâa	Mualliminin tasdikine	Hafta İzinsizliği

etmek	kadar	
Bila ruhsat Sıhhiye İcadiye Tepesindeki serhad kulesine girmek	3 hafta	Hafta sonu izinsizliği
Hapishanede odun yakmak	24 saat	Adi Hapis
Kayıpta yatarak kürek çektiğinden	15 gün	Adi Hapis

Tablo VII ((KALA):Defter No: 41, “1915-1920 Kuleli Askeri Lisesi Künye ve Mecezahat Defteri”, 336; Defter No:28, “1916-1920 Kuleli Askeri Rüşdiyesi Künye ve Mecezahat Defteri”; Defter No:40, “1910-1921 Kuleli İdadisi Künye ve Mecazahat Defteri”, s.25 Almanca Dersi), 38 (Dershane dolabı)

Resim dersine çalıştığından iki gün izin
Namaza devam ettiği görülmekle üç hafta başı izin
Namaza ettiği görülmekle iki hafta başı izin
Beş vakit namaz kıldığından iki hafta Cumartesi sabahı gelmek üzere izin verilmek suretiyle ödüllendirilmesi
Onbaşılık vazifesini hüsn-ü ifa ettiğinden iki hafta Cumartesi günleri sabahı gelmek üzere taltifi
Vazifesini hüsn-ü suretle ifa ettiği hususiyet ve etvarıyla emsaline numune-i emsali olduğundan müdürüyet-i aliyenin 30Ağustos 1335 tarihli emri mucebince üç hafta Cumartesi günü mektebe gelmek üzere umum muvacehesinde taltif edilerek siciline meşruhat verilmiştir.
Fransızca dersinden emsaline faik bir surette çalıştığından Cumartesi günü birinci derse yetişmek üzere bir hafta terhisine 7 Kanun-u Sani 36 tarihli emr-i müdür iktizasından olduğundan şerh verildi.
Hendese dersine emsaline faik surette çalıştığından Cumartesi günleri birinci derse yetişmek üzere iki hafta terhisi.
Ulum-u Diniyye dersine emsaline faik bir surette çalıştığından Cumartesi günleri birinci derse yetişmek üzere ikişer hafta terhisleri
Hesap dersine büyük bir dikkatle çalıştığından Cumartesi günü birinci derse yetişmek üzere ikişer hafta terhisi.
Terbiye-i Bedeniyye emsaline faik surette çalıştığından Cumartesi günleri birinci derse yetişmek üzere iki hafta terhisi.
Edebiyat dersinden fevkalade çalıştığından iki hafta Cumartesi sabahları gelmek üzere izinle taltifi
Almanca dersine fevkalade çalıştığından bir hafta başı Cumartesi gelmek üzere izin (1920)
Dershane dolabını hıfz ve temiz bir halde bulundurduğundan üç hafta başı izni (1920)
Sui izzet ve tavr-ı hareketinden dolayı iki hafta Cumartesi birinci derse yetişmek üzere taltifi
Arkadaşının parasını bularak teslim ettiğinden üç hafta Cumartesi sabahı gelmek üzere izin
Vazifesine dikkat ederek hüsn-ü hali tebeyyün ettiğinden iki hafta başı mezun bırakılmak suretiyle taltifi